

Mgr Iwona Fryzowska-Chrobot

Dr Wojciech Giermaziak

Warszawa – GBL

MOTYW CHOROBY I CZŁOWIEKA CHOREGO W MALARSTWIE

Abstract

The subject of disease and the diseased is present in paintings along several periods of time. Artists often showed people stricken by illness on their canvas; with their brushes, they tried to represent the emotions involved in the disease. In this paper, chosen paintings from famous artists were presented and the diseases depicted were shortly discussed.

Streszczenie

Temat choroby i człowieka chorego pojawia się w malarstwie różnych epok. Artyści na swoich płótnach często uwieczniali ludzi dotkniętych różnymi chorobami, pędzlem starali się oddać emocje występujące podczas choroby. W pracy przedstawiono wybrane obrazy znanych malarzy i w krótkim zarysie omówiono choroby, na które cierpieli ukazani na nich ludzie.

Wstęp

Choroby, ból i cierpienie nieodłącznie towarzyszą człowiekowi w czasie jego życia. Motyw choroby i człowieka chorego występuje w literaturze i sztuce, w tym również w malarstwie. Artyści na swoich płótnach przedstawiali ludzi dotkniętych różnymi chorobami, pędzlem starali się oddać emocje jakie towarzyszą choremu, ukazując jego ból i cierpienie. Inspiracją do podejmowania takiej tematyki były m.in. choroby społeczne i epidemie panujące w czasach, w których żyli i tworzyli artyści, choroby osoby bliskiej oraz samego twórcy. Na obrazach przedstawieni zostali ludzie chorzy na choroby zakaźne takie jak dżuma czy gruźlica, choroby neurologiczne – padaczka, choroby psychiczne – melancholia, depresja czy opętanie, choroby genetyczne jak karłowatość i inne.

Dżuma

Jedną z przedstawianych na obrazach chorób była dżuma. Choroba ta panowała na świecie do końca XVIII w. Wiązano ją głównie z brakiem higieny, głodem i wojnami, z dużą populacją szczurów i pasożytujących na nich pcheł¹. Dżuma to choroba zakaźna, za którą odpowiedzialna jest bakteria *Yersinia pestis*. Nosicielem tej bakterii są gryzonie, a w szczególności myszy i szczury. Przekazywana jest przez ukąszenia insektów, będących pasożytami gryzoni, głównie pchłę szczurzą. Do zakażenia może dojść również poprzez spożycie skażonego pokarmu lub wody. Dżuma przejawia się w trzech postaciach: dymienicznej, płucnej oraz septycznej². W dżumie dymienicznej dochodzi do powiększenia węzłów chłonnych, stają się one obolale, nabrzmiałe (tzw. dymienice) i stopniowo wydostaje się z nich treść ropna. Chorobie towarzyszy gorączka i dreszcze. W dżumie płucnej dochodzi do płucia krwawego, w dżumie septycznej do sinicy – kolor ciała chorego w ciągu kilku godzin staje się fioletowy.

W średniowieczu z powodu ciemnego koloru ciała nazywano dżumę „czarną śmiercią”³. W okresie wielkich epidemii dżumy w Europie medycyna była wobec niej bezradna. Dopiero po odkryciu bakterii dżumy i wprowadzeniu antybiotyków choroba stała się uleczalna.

W XVI w. włoski malarz Jacopo Tintoretto (1518-1594) na swoim obrazie *Święty Roch uzdrawiający zadżumionych* (1549) ukazuje lazaret, w którym przebywają w odosobnieniu ludzie chorzy na dżumę (ilustr. 1). Udziela się im tam pomocy i otacza opieką. Postaci przedstawione zostały z troską o anatomiczne szczegóły, ich gesty i pozy cechuje niezwykła ekspresyjność⁴. Wszędzie widoczne są obnażone ciała chorych z sączącymi się ranami, twarzami wyrażającymi ból i cierpienie. Niektórzy z nich leżą na posłaniach lub bezpośrednio na posadzkach w oczekiwaniu na nieuchronną śmierć. Dramatyczną wymowę nadaje obrazowi oświetlenie pierwszego planu oraz panująca ciemność i mroczność w jego głębi. W tym mroku można się domyślać obecności innych chorych zaznaczonych jedynie plamą światła. Malarz światłocieniem modeluje ciała umierających. Ważna postać na obrazie Święty Roch odwiedzający chorych, przynosi im nadzieję. Dotyka ciała młodego mężczyzny w oczekiwaniu na cud uzdrowienia.

Na początku XIX w. francuski malarz Antoine-Jean Gros (1771-1835) na swoim obrazie *Napoleon odwiedza zadżumionych w Jaffie* (1804) przedstawia Napoleona, który podczas walk armii francuskiej w Egipcie w 1799 r. udał się do lazaretu w Jaffie, gdzie

¹ Srogosz T.: Dżuma ujarzmiona?: walka z czarną śmiercią za Stanisława Augusta. Wrocław: Arboretum, 1997, s. 5.

² Gulisano P.: Pandemie – od dżumy do ptasiej grypy. Poznań: Wydawnictwo W drodze, 2007, s. 27.

³ Tamże, s. 29.

⁴ Wielcy malarze – ich życie, inspiracje i dzieło. Nr 49, Tintoretto. Siechnice: Eaglemoss Polska, 1999, s. 10.

Ilustr.1. Jacopo Tintoretto Święty Roch uzdrawiający zadżumionych (1549)

Ilustr. 2. Antoine-Jean Gros Napoleon odwiedza zadżumionych w Jaffie (1804)

przebywali jego żołnierze dotknięci epidemią dżumy⁵ (ilustr. 2). Na tle wspaniałego meczetu z łukami i kolumnami, Napoleon w otoczeniu swoich adiutantów, przedstawiony niczym Chrystus, zbliża się do jednego z chorych i kładzie dłoń na jego ciele, aby go uzdrowić. Wokół niego znajdują się cierpiący żołnierze, niektórzy z nich nie mają nawet siły, aby wstać na powitanie wodza, leżą półnadzy, wycieńczeni chorobą na ziemi. Naprzeciw Napoleona znajduje się postać arabskiego lekarza opiekującego się chorymi. Jedna z postaci ubrana w bogatą orientalną szatę rozdaje chorym chleb. Dwaj czarnoskórzy mężczyźni wnoszą ciało zmarłego już żołnierza. Dramatyzm sceny podkreślają żywe kolory, które kontrastują z bladymi ciałami zadżumionych. Podczas wyprawy Bonapartego do Syrii ok. 300 ofiar epidemii dżumy przebywało wówczas w szpitalach w Jaffie. Jego wizyta w lazarecie miała podnieść morale we francuskiej armii.

Gruźlica

Gruźlicę płuc znano już w starożytnym Egipcie w trzecim tysiącleciu p.n.e. Uważano ją za chorobę zakaźną i izolowano chorych w specjalnych ośrodkach. W średniowiecznej Europie nie stanowiła jeszcze epidemii, ale istniała na stałe i nasilała się okresowo, głównie w dużych miastach. W pierwszej połowie XIX w. w Europie wystąpiło epidemiczne nasilenie gruźlicy. Najpierw w Anglii w związku z szybkim rozwojem przemysłu i migracją ludności ze wsi do miast, następnie w Niemczech, Francji i krajach skandynawskich. Na gruźlicę umierali głównie ludzie młodzi i dzieci. Do II wojny światowej gruźlica była uważana za najgroźniejszą chorobę społeczną. W drugiej połowie XIX w. epidemia gruźlicy zaczęła powoli słabnąć. Na początku XX w. największe epidemiczne nasilenie gruźlicy było w Polsce, potem w Rosji, a w połowie XX w. w Azji południowo-wschodniej, Indiach, Indonezji, a następnie w Ameryce Południowej i Afryce⁶.

Gruźlica to potencjalnie śmiertelna choroba zakaźna wywołwana przez prątką gruźlicy. Charakteryzuje się nawracającymi stanami podgorączkowymi, nocnymi potami, osłabieniem, utrzymującym się kaszlem, początkowo suchym, a następnie z odkasztuszaniem płwociny, w ostrym stadium dochodzi do płucia krwią⁷. W przeszłości przed wprowadzeniem szczepień, w krótkim czasie od zachorowania dochodziło do zgonu. Były to tzw. galopujące suchoty, tak je wtedy nazywano. Gruźlica atakowała głównie organizmy słabe i niedożywione. Odkrywcą prątką gruźlicy był niemiecki uczonec Robert Koch, który wyniki swoich badań opublikował w 1882 r. Postęp nauk medycznych, który dokonał się w ciągu następnych stu lat dawał nadzieję na całkowite

⁵ Castellani E.: Luwr, Paryż, Wielkie Muzea. T. 7. Warszawa: HPS, 2007. s. 108.

⁶ Rudzińska H.: Gruźlica w Polsce i na świecie. Warszawa: Wydawnictwo Epoka, 1980, s. 6-7.

⁷ Rowińska-Zakrzewska E., Leowski J., Kuś J. i wsp.: Gruźlica – choroba o której trzeba pamiętać. Warszawa: Instytut Gruźlicy i Chorób Płuc, 1994, s. 26-31.

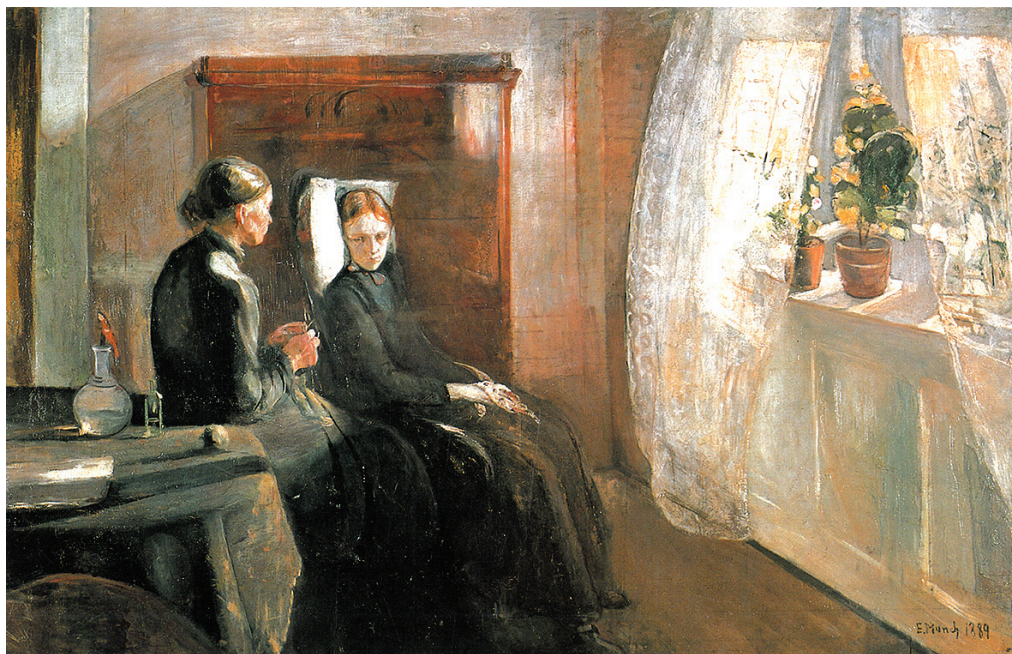
opanowanie tej choroby. W 1921 r. po raz pierwszy użyto szczepionki przeciwgruźliczej (BCG), a w 1946 r. wprowadzono do leczenia gruźlicy streptomycynę i PAS – pierwsze skuteczne leki na tę chorobę.

Temat gruźlicy występuje w twórczości norweskiego malarza, przedstawiciela naturalizmu, Edvarda Muncha (1863-1944). Na jego wybór miały wpływ osobiste przeżycia artysty. Wcześniej, gdy był jeszcze małym dzieckiem na suchoty umarła jego matka, potem, gdy miał lat czternaście na gruźlicę umarła jego piętnastoletnia siostra Johanne Sophie. Munch bardzo boleśnie przeżył tę śmierć i wspomnienie o niej uwiecznił na płótnie. Jego obraz (ilustr. 3) *Chore dziecko* (1885-86) przedstawia śmiertelnie chorą dziewczynkę z pochyloną nad nią płaczącą kobietą. Umierające dziecko o bladej, mizernej twarzy, opiera głowę na białej dużej poduszce, której biel zlewa się z bielą jego twarzy. Wzrok przyciągają bujne rude włosy dziewczynki. Twarz dziecka jest pełna rezygnacji wobec dotykającej go choroby i śmierci. Odcienie szarości dodają dramatyzmu i smutku przedstawionej scenie. Z prawej strony łóżka wisi ciemna kotara, z lewej ciemna szafka z butelką wody i szklanką. Dzięki bogatej fakturze obrazu, z wyraźnymi śladami pędzla i szpachli oraz rysami na powierzchni farby artysta uzyskał wrażenie, jakby całą scenę widać było przez łyż. Świadczy to o silnym napięciu emocjonalnym autora podczas pracy⁸.

Ilustr.3. Edvard Munch *Chore dziecko* (1885-86)

⁸ Wielcy malarze – ich życie, inspiracje i dzieło. Cz. 106, Edvard Munch. Wrocław: P.O. Polska, 2004, s. 11.

Ilustr. 4. Edvard Munch Wiosna (1889)

Po kilku latach w 1889 r. Munch powrócił do tematu choroby, malując obraz *Wiosna* (ilustr. 4.). Przedstawił na nim cierpiącą młodą dziewczynę, która siedzi w fotelu z głową opartą na białej poduszce. Kobieta znajduje się w pokoju, niedaleko otwartego okna, przez które wdziera się do wnętrza lekki wiosenny wiaterek. Malarz ukazuje bladą, schorowaną twarz młodej dziewczyny, która kontrastuje z twarzą starej kobiety, być może jej opiekunki, i smutek panujący w pokoju, który kontrastuje z radością i jasnością, słonecznym blaskiem dobiegającym zza okna. Na chusteczce, którą trzyma w dłoniach dziewczyna widać ślady krwi, charakterystyczne w ostrym stadium gruźlicy. Szarość w jaką ubrane są kobiety potęguje jeszcze smutek choroby⁹.

Inne obrazy Muncha przedstawiające chorobę siostry to *Śmierć w pokoju chorego* (1893), czy *Chora dziewczynka* (1896), które wyrosły również z jego niezgody na utratę bliskich, tęsknoty za nimi oraz z lęku przed śmiercią.

⁹ Tamże.

Depresja, melancholia, opętanie

Pojęcie melancholii, utożsamiane w dużej mierze z depresją, funkcjonuje w psychiatrii i w kulturze od V w. p.n.e.¹⁰. Słowo „melancholia” wywodzi się z humoralnej teorii chorób wyznawanej przez lekarzy greckich, zwłaszcza słynnej szkoły Hipokratesa. Hipokrates uważany za ojca medycyny, w tym również naukowej psychiatrii, żył na przełomie V i IV w. p.n.e. Według humoralnej teorii chorób dla dobrego zdrowia niezbędne było zachowanie odpowiedniej proporcji czterech humorów (substancji płynnych) w organizmie. Substancje te to flegma (łac. *phlegma*), krew (łac. *sanquis*), żółć (gr. *chole*) i czarna żółć (gr. *melaena chole*). Według Hipokratesa nadmiar czarnej żółci w organizmie prowadzi do zachowań melancholicznych, obecnie depresyjnych¹¹. Stwierdził również, że pewne choroby występują i nasilają się w określonych porach roku, np. melancholia jest chorobą, która występuje częściej w okresie wiosennym i jesiennym. Koncepcja melancholii jako choroby była podtrzymywana przez wybitnych lekarzy ery starożytnej. W erze nowożytnej zainteresowanie problemem melancholii pojawia się w XVI w.

Wybitny lekarz Paracelsus (1493-1541) określił melancholię jako chorobę, która opanowuje człowieka i staje się on niewolnikiem smutku, jest przygnębiony, znudzony, dręczą go dziwne myśli¹².

Depresja i melancholia stały się ważnym tematem w sztuce, a smutek głównym środkiem wyrazu, zwłaszcza w epoce romantyzmu. Depresja w szerokim rozumieniu z naciskiem na nastrój, poczucie beznadziejności, cierpienie oraz pesymistyczny stosunek do życia. Szczególne znaczenie przywiązywano wówczas do twórcy oraz do cierpienia psychicznego jako drogi do twórczości¹³.

Największe zainteresowanie budzi depresyjno-mistyczna twórczość niemieckiego malarza Caspara Davida Friedricha (1774-1840). Jego obraz *Kobieta przy oknie* (1822) przedstawia samotną, opuszczoną kobietę, która oparta o parapet okna patrzy na statki pływające po rzece (ilustr. 5). Wyczuwa się jej smutek i tęsknotę za innym życiem oraz pragnienie ucieczki do zewnętrznego świata. Suknia kobiety zlewa się z mrocznym otoczeniem pomieszczenia, a półmrok panujący wokół niej sprawia wrażenie przygnębienia i smutku. Monotonia pomieszczenia symbolizuje nudę jej życia. Obraz przejmuje cichym smutkiem i tęsknotą za tym co nieosiągalne¹⁴.

¹⁰ Rybakowski J.: Oblicza choroby maniakalno-depresyjnej. Poznań: Termedia, 2009, s. 16.

¹¹ Tamże.

¹² Tamże s. 19.

¹³ Bomba J.: Melancholia, depresja a sztuka. *Psychiatria* 2016, wyd. spec. 2, s. 12.

¹⁴ Wielcy malarze – ich życie, inspiracje i dzieło. Nr 22, Caspar David Friedrich. Siechnice: Eaglemoss Polska, 1999 s. 18.

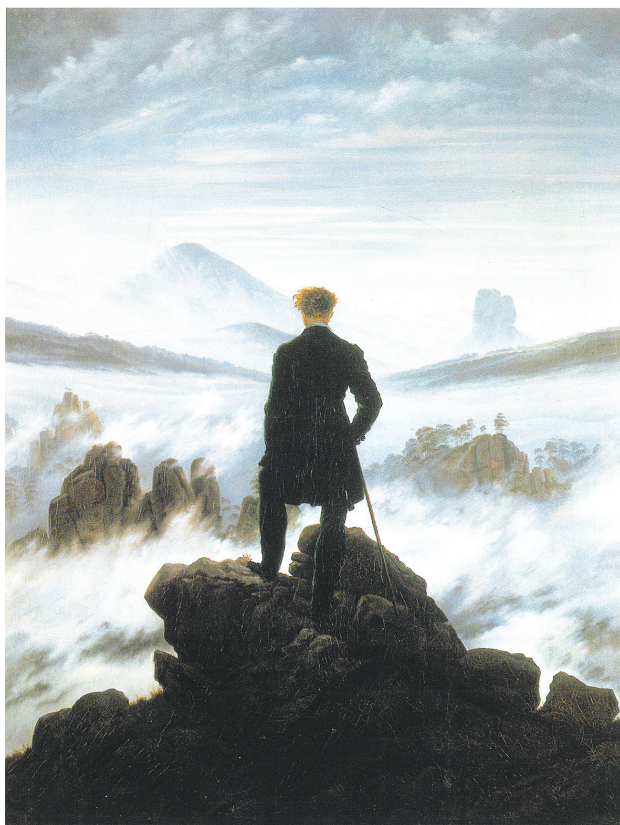

Ilustr.5. Caspar David Friedrich Kobieta przy oknie (1822)

Osobliwość obrazu *Wędrowiec nad morzem mgły* znanego również jako *Podróżnik po morzu chmur* (1818) stanowi odwrócona plecami postać mężczyzny, samotnika, który kontempluje otaczającą go naturę (ilustr. 6). Towarzyszy mu smutek i melancholia. Jest to alegoria artysty, smutnego i samotnego wobec piękna świata, który jest groźny i tajemniczy. Artysta to jednostka wyobcowana, która potrafi dostrzec niecodzienność świata. Mgła na obrazie odzwierciedla romantyczne zainteresowania tajemniczością i silne odniesienie do duchowości¹⁵.

W latach 1822-23 francuski malarz i grafik okresu romantyzmu Théodore Géricault (1791-1824), zwany „malarzem koni i wariatów”, na zamówienie doktora Étiennea-

¹⁵ Tamże s. 14.

Ilustr. 6. Caspar David Friedrich Wędrowiec nad morzem mgły (1818)

Jeana Georgeta wykonał serię portretów pacjentów szpitala psychiatrycznego. Doktor Georget był wówczas uznanym specjalistą chorób umysłowych, autorem dzieła *O szaleństwie*. Opracował teorię monomanii, którą określił jako „częściowe obłąkanie z jedną obsesją”. Według niego monomani poza obsesyjną manią na jednym punkcie są normalni¹⁶. Na początku XIX w. osoby umysłowo chore były traktowane nieludzko i pozbawiane wszelkich podstawowych praw człowieka. Doktor Georget walczył o uznanie obłąkania za chorobę, a obłąkanych traktował jako chorych i potrzebujących pomocy. Géricault namalował portrety dziesięciu szaleńców posiadających różne obsesje. Powstały wówczas portrety monomana hazardu, kradzieży, zazdrości, porywacza

¹⁶ Wielcy malarze – ich życie, inspiracje i dzieło. Nr 19, Theodore Gericault. Siechnice: Eaglemoss Polska, 1999 s. 24-25.

Ilustr. 7. Théodore Géricault *Monoman kradzieży* (1822-23)

Ilustr. 8. Théodore Géricault *Monomania hazardu* (1822-23)

dzieci i inne. Twarze tych ludzi wyrażają intensywny ładunek emocjonalny. Zaskakujące są ich spojrzenia z ukosa, pełne niepewności i jednocześnie upor. Portrety te powstały na wzór portretów angielskich, postaci namalowane są na ciemnym tle, tylko do pasa, bez ukazywania rąk (ilustr. 7 i 8).

Obraz holenderskiego malarza Vincenta Van Gogha (1853-1890) *Stary człowiek w smutku* znany również pod nazwą *U wrót wieczności* (1890) uderza prostotą (ilustr. 9). Na krześle siedzi stary, samotny człowiek, z rękoma obejmującymi i zakrywającymi twarz. Obraz jest kwintesencją rozpacz, możliwe, że jest odzwierciedleniem stanu psychicznego samego twórcy w tamtym okresie, kiedy to Van Gogh cierpiał na zaburzenia psychiczne.

Namalowana przez Edgara Dega (1834-1917) kobieta na obrazie *Absynt* (1876) bez wątpienia cierpi na depresję¹⁷ (ilustr. 10). Siedzi przy stoliku w kawiarni przed kieliszkiem absyntu i pustą już butelką z wyrazem smutku na twarzy, z nieobecnym wzrokiem, w poczuciu beznadziejności życia. Obraz ten wywarł silny wpływ na twórczość innych malarzy, którzy malowali obrazy o podobnej tematyce (Édouard Manet, Toulouse Lautrec, Pablo Picasso).

¹⁷ Bomba J.: Melancholia, depresja a sztuka. *Psychiatria* 2016, wyd. spec. 2, s. 12.

Ilustr.9. Vincent Van Gogh
Stary człowiek w smutku (1890)

Ilustr. 10. Edgar Dega Absynt (1876)

Karłowatość

Achondroplazja (karłowatość chondrodystroficzna) jest jedną z najczęściej występujących dziedzicznych postaci niskorosłości u ludzi. Częstość występowania szacuje się na 1 : 15 000 – 40 000 żywych urodzeń¹⁸. Mimo, że rodzice chorego dziecka zazwyczaj nie są obciążeni żadną chorobą genetyczną to zdaniem specjalistów ryzyko wystąpienia karłowatości u dzieci rośnie wraz z wiekiem ojca, zwłaszcza po 35 r.ż. Do typowych objawów achondroplazji należą: bardzo niski wzrost, średnia wysokość mężczyzn to ok. $131 \pm 5,6$ cm, kobiet $124 \pm 5,9$ cm, wyraźne skrócenie kończyn, skrócenie i pogrubienie kości długich, dłonie o kształcie przypominającym trójkąt, szpotawate kolana, skrzywienia kręgosłupa, łukowato wygięte kości piszczelowe, prawidłowa pozostaje natomiast długość tułowia. Chorzy mają nieproporcjonalnie dużą głowę, wydętą, guzowatą czoło, zapadniętą nasadę nosa oraz niewystarczająco wykształconą część środkową twarzy¹⁹.

Achondroplazja znana jest od tysięcy lat. Wzmianki o niej występują już w literaturze starożytnych Greków, a w jednym z egipskich grobowców znaleziono figurkę karła²⁰.

Osoby cierpiące na karłowatość zostały przedstawione na obrazach hiszpańskiego malarza Diego Velázqueza (1599-1660). Jego obraz *Las Meninas – Panny dworskie* (1656) przedstawia portret rodziny króla hiszpańskiego Filipa IV (ilustr. 11). W jednej z komnat Alcazaru, pałacu królewskiego w Madrycie ukazana została scena z codziennego życia dworu. Główną postacią jest infantka Małgorzata, stojąca pomiędzy damami dworu. Jedna z panien, po prawej stronie, stojąca za leżącym psem cierpi na karłowatość. Świadczą o tym jej niski wzrost, zaburzenie proporcji ciała, otyłość, starczy wygląd twarzy.

W XVII w. karły stanowiły atrakcję w wielu arystokratycznych domach. Velázquez często spotykał ich na dworze króla Hiszpanii, gdzie pełniły różnorakie funkcje²¹, im właśnie poświęcił kilka namalowanych przez siebie portretów.

Obraz *Francisco Lezcano* (zwany także *Karłem z Vallecas* albo *Dzieckiem z Vallecas* (ok. 1643-1645) przedstawia młodego człowieka siedzącego na skale przed wejściem do grotty i trzymającego w rękach talię kart (ilustr. 12). Uwagę przyciąga jego nieproporcjonalnie duża głowa, niski wzrost, małe dłonie i krótkie nogi. Bardziej od wyglądu fizycznego Velázqueza interesuje jednak stan ducha człowieka, na którego

¹⁸ Drewa G., Ferenc T. (red.): Genetyka medyczna. Wrocław: Elsevier Urban & Partner, 2011, s. 204.

¹⁹ Tamże s. 205.

²⁰ De Mezer M.: Historia badań nad genezą oraz rozwojem terapii achondroplazji. Nowiny Lekarskie, 2009; 78(5/6) s. 368.

²¹ Wielcy malarze – ich życie, inspiracje i dzieło. Nr 66, Diego Velázquez. Siechnice: Eaglemoss Polska, 1999 s. 20.

Ilustr. 11. Diego Velázquez Las Meninas Panny dworskie (1656)

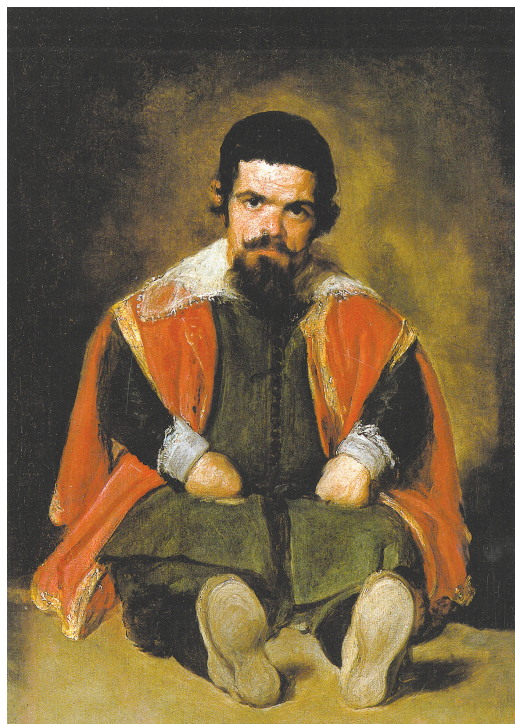
wszyscy patrzą jak na wybryk natury, dlatego przedstawia go „z lekko odchyloną do tyłu głową, jakby chciał zachować dystans względem nas i naszego spojrzenia”²². Obraz *Don Sebastian de Morra* (ok. 1643-1644) ukazuje mężczyznę siedzącego na ziemi z wyciągniętymi nogami, rękami opartymi o uda i z pochyloną do przodu głową (ilustr. 13). Jego ręce wyglądają jak kikuty, co jeszcze bardziej podkreśla kaleki charakter postaci. Czerwona szata wygląda jak strój błazna. Jego czoło pokryte jest zmarszczkami, a duże ciemne oczy spoglądają ponuro i przenikliwie.

²² Tamże.

Ilustr. 12. Diego Velázquez
Francisco Lezcano (ok. 1643-1645)

Ilustr. 13. Diego Velázquez
Don Sebastian de Morra (ok. 1643-1644)

Padaczka

Napady padaczki były rozpoznawane już w czasach Hipokratesa, on pierwszy uznał, że na rozwój chorób ludzkich nie wpływają bogowie, a przyczyną „świętej choroby” za jaką uważano padaczkę są zaburzenia czynności mózgu²³. Jako pierwszy opisał też napady padaczkowe u chorego po urazie głowy. Rozróżnia się wiele rodzajów napadów ruchowych w zależności od charakteru czynności ruchowej. Napady kloniczne charakteryzują się rytmicznymi drgawkami klonicznymi, które mogą być ograniczone do jednego obszaru ciała lub mogą się rozprzestrzeniać. Napady ruchowe toniczne charakteryzują się trwałym skurczem kończyny i mogą powodować przybieranie różnych pozycji. W napadach posturalnych skurcz toniczny obejmuje więcej niż jedną kończynę oraz tułów lub głowę. Napady zwrotne polegają na zwrocie gałek ocznych, głowy

Ilustr. 14. Rafael Santi
Przemienienie Pańskie (1517)

²³ Rybakowski J.: Oblicza choroby maniakalno-depresyjnej. Poznań: Termedia, 2009, s. 17.

i ewentualnie tułowia w jedną, przeciwną stronę. Świadomość w czasie zwrotu z reguły jest zaburzona²⁴. Przymusowy zwrot gałek ocznych i głowy występuje w padaczce płata czołowego. Najbardziej znany napad czołowy został namalowany przez Rafaela (1483-1520) na jego obrazie *Przemienienie Pańskie* (1517)²⁵ (ilustr. 14). W górnej części obrazu został przedstawiony Chrystus na górze Tabor, a na dole po prawej stronie stojący chłopiec, który jest chory na padaczkę. Chłopiec ma napad padaczki i jest przytrzymywany przez stojącego obok ojca. Ma podniesioną do góry prawą rękę, zwrócony w lewą stronę tułów, zwrot głowy, gałek ocznych i przykurczone, ugięte kończyny. Łącząc obie sceny malarz ukazuje harmonię panującą między przemienieniem Chrystusa i chłopcem, którego napad padaczkowy symbolizuje niezwykle wydarzenie. Przemiana dotyka również chłopca, który zostaje cudownie uzdrowiony²⁶.

Podsumowanie

Wiele chorób panujących na świecie znalazło swoje odzwierciedlenie w malarstwie. Dzieła sztuki zawierające motywy medyczne ukazują pewne charakterystyczne dla poszczególnych chorób objawy a także do pewnego stopnia przedstawiają stan medycyny swego czasu.

Niektóre choroby pojawiały się w pewnych momentach dziejów ludzkości. Jedne występowały w formie epidemii i obecnie są już niespotykane lub zdarzają się rzadko, inne panują do dziś. Dzieła artystów dokumentując choroby jakie występowały na przestrzeni dziejów, wzbogacają wiedzę zarówno o chorobach jak i o czasach, w których występowały.

Piśmiennictwo

Bomba Jacek: Melancholia, depresja a sztuka. Psychiatria 2016, wyd. spec. 2.

Castellani Emanuele: Luwr, Paryż, Wielkie Muzea. T. 7. Warszawa: HPS, 2007.

De Mezer Marcin: Historia badań nad genezą oraz rozwojem terapii achondroplazji. Nowiny Lekarskie, 2009; 78(5/6) s. 368-370.

Drewa Gerard, Ferenc Tomasz (red.): Genetyka medyczna. Wrocław: Elsevier Urban & Partner, 2011.

Gulisano Paolo: Pandemie – od dżumy do ptasiej grypy. Poznań: Wydawnictwo W drodze, 2007.

Jędrzejczak Joanna, Mazurkiewicz-Beldzińska Maria: Obraz kliniczny napadów padaczkowych. Warszawa: PZWL, 2017.

Rowińska-Zakrzewska Ewa, Leowski Jerzy, Kuś Jan i wsp.: Gruźlica – choroba o której trzeba pamiętać. Warszawa: Instytut Gruźlicy i Chorób Płuc, 1994.

²⁴ Jędrzejczak J., Mazurkiewicz-Beldzińska M.: Padaczka – obraz kliniczny napadów padaczkowych. Warszawa: PZWL 2017, s. 19-20

²⁵ Tamże, s. 19

²⁶ Wielcy malarze – ich życie, inspiracje i dzieło. Nr 38, Rafael. Siechnice: Eaglemoss Polska, 1999 s. 26-27.

Rudzińska Henryka: Gruźlica w Polsce i na świecie. Warszawa: Wydawnictwo Epoka, 1980.

Rybakowski Janusz: Oblicza choroby maniakalno-depresyjnej. Poznań: Termedia, 2009.

Srogosz Tadeusz: Dżuma ujarzmiona?: walka z czarną śmiercią za Stanisława Augusta. Wrocław: Arboretum, 1997.

Wielcy malarze – ich życie, inspiracje i dzieło. Nr 19, Theodore Gericault. Siechnice: Eaglemoss Polska, 1999.

Wielcy malarze – ich życie, inspiracje i dzieło. Nr 22, Caspar David Friedrich. Siechnice: Eaglemoss Polska, 1999.

Wielcy malarze – ich życie, inspiracje i dzieło. Nr 38, Rafael. Siechnice: Eaglemoss Polska, 1999.

Wielcy malarze – ich życie, inspiracje i dzieło. Nr 49, Tintoretto. Siechnice: Eaglemoss Polska, 1999.

Wielcy malarze – ich życie, inspiracje i dzieło. Nr 66, Diego Velázquez. Siechnice: Eaglemoss Polska, 1999.

Wielcy malarze – ich życie, inspiracje i dzieło. Cz. 106, Edvard Munch. Wrocław: P.O. Polska, 2004.

Ilustracje pochodzą z publikacji: Wielcy malarze – ich życie, inspiracje i dzieło.